

Egy korondi taplászdinasztia

A taplász a taplógombák begyűjtésével és feldolgozásával való foglalatosság. Mint foglalkozás, a történelmi Magyarország területén, a Székelyföld kevésbé kihasznált havasi erdei (leginkább bükkösei) mentén terjedt el. „Fő fészke” Korond, innen terjedt át Farkaslakára, Székelyudvarhelyre és Csíksomlyóra. A Felvidéken is folyt taplász, de ez külföldi behatás alatt állt. Külföldön Thüringiában (Németország), Alsó- és Felső-Ausztriában terjedt el a taplász, az őserdők pusztulásával mindjobban háttérbe szoruló háziipara – írja Radványi Antal 1912-ben.

A tapasztalat mellett a taplászfejsze és a tarisznya a gyűjtés legfontosabb kellékei. A tarisznyát Bancza-zsáknak nevezik, mert a helyiek szerint Bancza Pál postás volt az első toplász (=taplász)

A mester egy kapitális termőtesttel. Az ilyen óriások akár több évtizedig is növekednek. Sajnos az ekkora gombák már ritkán jó minőségűek

Korondon a taplász annyira a mindennapok része volt, hogy a népi költészetben is meg-megjelent. 1971-ben pedig még egy „tematikus” vers is született róla (*Farkas Gáspárné Vincze Piroska*: A taplóról). Nevezett hölgynek szép hangja volt, énekelni is szeretett, így a vers máig is ismert, énekelt változata is megszületett.

Máté Károly korondi taplászmasterrel 2023 szeptemberének legvégén, Gyula-Városerdőn, a „Muzsikál az erdő a Körösök völgyében” rendezvényén találkoztunk először személyesen. Már ott megbeszéltük, hogy alkalomadtán felkeressük Korondon, hogy egy csipetnyivel többet láthassunk, tanulhassunk ebből a kihalófélben lévő érdekes foglalkozásból. Erre a látogatásra egy év múltán, 2024 októberében került sor. Az élvezetes, elmaradhatatlan székely pálinkával és különféle medvetörténetekkel színezett alapfokú taplászati tanfolyam során készített hangfelvétel alapján jegyeztük le az alábbiakat. Irodalmi források felhasználásával a vele és fiával folytatott beszélgetés anyagát néhol kiegészítettük, illetve szükség esetén magyaráztuk.

Felmenőim – ameddig vissza tudom követni – juhászok voltak. Tavasztól őszig a juhokkal bajlódtak, télidőben pedig taplászak. Egykoron 300 család megélhetését biztosította kisebb-nagyobb részben a taplász. Az ezredfordulón még mintegy 70, manapság már alig 5 család foglalkozik vele. Mára az egész világon szinte kizárólag Korondra szorult vissza ez a tevékenység.

A bükkfatapló (*Fomes fomentarius*) a fő alapanyag. Igazából csak ennek a trémáját lehet rendszeresen nyújtani. Itt, Erdélyben bükkfabáronynak hívják, mivel trémája báronyos tapintású, és ilyen hatásúak a belőle készült termékek is. Ez a gomba sokféle lombos fafajon előfordul, de leggyakrabban idős bükkösökben találjuk tömegesen.

A tráma (termőrétegtartó) a bazídiumos gombák termőtestén kialakuló egysejtű termőréteget (himénium) viselő vázat jelent. Tulajdonképpen a gomba „húsának” is tekinthetjük. Megjelenése alapvető jelentőségű a gombák azonosításában, mivel magának a termőrétegnek a szerkezete/felépítése nem látható szabad szemmel, a trémáé viszont igen. A tráma főbb típusai: sima, ráncos, csapos, lemez, csöves, illetve ezek átmeneti formái.

A deres tapló (*Ganoderma applanatum*) kisebb mértékben szintén nyújtható, de ebből is, ahogyan a szegett taplóból (*Fomitopsis pinicola*) és a nyírfataplóból (*Piptoporus betulinus*) is, inkább csak díszítőelemek készülnek. Nagyon kedveljük a havasi gyopárt, a nyírfatapló fehér húsából az igazira hajazó nagyon szép virágokat lehet készíteni.

A bükkfatapló termőtesteit 2000 m feletti magasságban is meg lehet találni, de a legjobb gyűjtőhelyek 1000–1500 m között találhatók. A gomba október végéig, november elejéig nő, így legjobb ősszel begyűjteni. A begyűjtött taplók feldolgozhatósága függ az időjárástól. Csapadékosabb években puhább, szárazságban viszont keményebb a tráma. Ugyan a nagyméretű termőtestek lennének a legjobbak, de ezek nem mindig egészségesek, így sokszor nem, vagy csak részben lehet őket használni. A kiváló minőségű gombáért sokszor nagyon messzire kell menni. Legjobb „tapló-termőhelyek” az idős bükkösök, ahol sok van a kidőlt és lábon elhalt nagy fákból.

Ha hosszabb ideig tároljuk a taplókat, akkor levendulacsokrokat rakunk közéjük, azok távol tartják a termőtestekbe petézni szándékozó rovarokat. Egyébként a rovarokra figyelni kell, mert itt a műhelyben is képesek porrá rágni a termőtesteket.

Általában a *Rhopalodontus perforatus* és a *Cistaplószúk*, valamint a bordás taplóbogár (*Bolitophagus reticulatus*) lehetnek a leggyakoribb tettesek.

A begyűjtött taplókat két hétig zsákban vagy egy zárt ládában tartjuk. Ennek a célja a füllesztés. Ezalatt a rovarlárvák elpusztulnak, a tráma „beérik” (megpuhul). Ha nagyon száraz a termőtest (ez általában a nyári gyűjtés esetén jellemző), akkor megmunkálás előtt be kell áztatni.

A feldolgozás szerszámai

Régebben, egyes helyeken a puhításnak más módját is alkalmazták. A megtisztított, korongokra vágott termőtestet salétromból, sziksóból és hamuzsírból kevert „abárló lúgban” áztatták több hétig. Majd szárítás után fakalapáccsal vagy sulyokkal nyújtották és verték puhára a korongokat.

A jól kiszáritott taplók egyébként nagyon hosszú ideig, akár évtizedekig is tárolhatók. Ez segít átvészelni azokat az éveket, amikor az erdőkben nem jó a „termés”.

Ha a termőtest kellően megpuhult, akkor „lekérgezzük” (a termőtest felső részén lévő keményebb, kitines réteg eltávolítása). Igyekszünk minél vékonyabb rétegekben végezni ezt, hogy a lehető legkevesebb anyagot veszítsük. Utána kipucoljuk, kivágjuk az esetleges rovarjáratokat vagy a termőtestbe belenőtt növényi részeket, a fás részeket onnan, ahol a gomba ízesült a fatörzssel.

A feldolgozás fő eszközei a sarló formájú kés, a fasulyok és a fakalapács. A sarlót természetesen rendszeresen kell élezni, életlenül nem sok haszna van. Élesen viszont elég veszélyes is lehet. Ezért ittasan sem szabad használni, meg akkor sem, ha összevesztél az asszonnyal. Néhanyszor el kell vágni az ember kezét, amíg ezt megtanulja...

A trámát vékonyra nyújtjuk, azután leggyakrabban sapkát, kalapot, táskákat, tarisnyákat, fali és asztali díszeket, illetve egyéb kisebb tárgyakat készítünk belőle. A sapkákat „csutakokon” (megfelelő méretre és alakra faragott faminta) formázzuk meg. A nagyobb darabokat szükség esetén ragasztással illesztjük össze.

Szász Domokos, egykori korondi polgármester volt az első, aki angliai megrendelésre taplónyakkendőket is készített.

A különféle díszítéseket faminták és vasaló segítségével készítjük. A nyomtatódíszek némelyike nagyszüleimtől vagy dédszüleimtől származik, azaz lehetnek vagy 100 évesek. Az elkészült termékeket itt, Korondon mi magunk is árusítjuk, de nagyobb részük külföldön kel el.

Mi egyébre lehet használni még a taplókat?

A gyufák és az öngyújtók előtti világban a „hamuban főtt” taplót tűzgyújtásra is használták juhászok, erdei munkások, vadászok. A kovakövön acéllal szikrát csiholtak. Ez a száraz taplón lángra kapott, és már volt is tűz. Egyszerűen hangzik, de persze azért ezt egy ideig gyakorolni kell...

A híres-neves Jégember, a bő 5000 évvel ezelőtt élt és 1991-ben az Alpokban megtalált Ötzi tarisnyájában kovakövet és bükkapló termőtestet is találtak, ami arra utal, hogy már ő is ismerte és alkalmazta is ezt a tűzgyújtási módot. Egyébként a főleg fűzekben termő parázstapló (*Phellinus igniarius*) magyar és tudományos neve is utal arra, hogy mire is használták. A gyufa 1836-os szabadalmaztatása után ez a tűzgyújtási mód fokozatosan háttérbe szorult, de vidéken még a 20. században is alkalmazták. A 19. században még fából készült hajók és csónakok illesztéseinek tömítésére is kelendő volt a taplógomba anyaga.

A múltban gyógyításra is alkalmazták, sokféle betegséget kezeltek vele. Egykoron kiterjedten használták vérzéscsillapításra. Ez a hatása vitathatatlan. Ha munka közben véletlenül elvágjuk a kezünket (mert hát a gyakorlat és az óvatosság ellenére és ilyen is megtörténik néha-néha), egy kis darab száraz tapló másodpercek alatt elállítja a vérzést. A háborúban a katonák előszeretettel vásárolták a taplóseleteket, mert a vérzéscsillapítás mellett antibiotikus hatásuk is van.

Ezt a hatást egyébként napjainkban egyre több tudományos kutatás is igazolja. A gyógyászati alkalmazást egyébként a korábban már említett vers is megénekli: „Öregek a bükkfataplót / Gyógytaplónak nevezték, / S a frissen vágott sebeket / Gyorsan be is kötözték. / Nagyon hamar meggyógyultak / Tapló alatt a sebek, / Kötözésre, pipatűzre / Használták az öregek.”

Mindezeken túl, sok további gyógyhatásról is szól a fáma, de ezek nem mindig állják ki a tudományos bizonyítás rigorózus követelményeit. Ez persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy a jövőben ne lennének feltárhatóak valóban létező pozitív hatások.

Öt év alatt 300 zsák taplól hulladékért 300 kg mézet kaptunk. A méhészek a megszáritott taplódarabokat füstölőkben használják, mert füstjük jól lecsillapítja a méheket. Egyébként szúnyogriasztónak is kiváló. Ha szabadtéren a tűzre dobunk néhány taplódarabkát, akkor a szúnyogok is békén hagynak bennünket.

A tráma tisztítása és felszeletelése éles sarlóval történik

Pubítás és nyújtás a több nemzedék által használt fasulyokkal

Károly szerint a taplófűst még a medvét is távol tartja. Ezt a megállapítást sem cáfolni, sem megerősíteni nincs módunkban.

Manapság az egyik jó bevételi forrást a kanadai és észak-európai mûlegyes horgászoknak köszönhetjük. A 6–7 mm-es vastagságúra nyújtott tráma lapokat kis, könnyűszerű bőrtokban a mûlegyesek szárítására használják. Mivel a tapló nagyon jó vízelészívó, a mûlegyesek nagyon gyorsan megszáradnak. Ez azért fontos, mert csak a száraz mûlégy „pattog a vízen”, és csak az imitálja megfelelően a pisztrángok és a lazacok számára kívánatos vízfelszíni rovarokat. Magasak a minőségi elvárásaik, de eléggé jól is fizetnek.

Hogyan tovább, korondi taplászat?

Vannak tanítványaim, télen szívesen tanítom őket. Jó lenne, ha nem merülne feledésbe ez a szakma. Megjelent egy új könyv is, mert azért az is kell, hogy ezek a dolgok le is legyenek írva. Karcsi fiam folytatja a taplászatot, de az unokám még kicsi, nem tudni, hogy ő majd akarja-e. De azért, ha taplót gyűjtök az erdőben, minden alkalommal viszek neki egy kicsike taplócskát. Tapogassa, szagolgassa! Szokja csak a tapló illatát...

Csóka György, Hirka Anikó és Paulin Márton

SoE ERTI Erdővédelmi Osztály
(A képeket a szerzők készítették.)

Máté Károly és fia, ifj. Máté Károly a réges-régi, fából készült mintanyomóval

Irodalom

- Andrési R., Janik G., Fürjes-Mikó Á., Eötvös Cs. B. és Tuba K. 2018: A bükkfatapló [*Fomes fomentarius* (L. ex Fr.) Kickx.] bogárfaunisztikai vizsgálata Magyarországon. Erdészettudományi Közlemények 8(2): 71–82.
- Igmándy Z. 1991: A magyar erdők taplógombái. Akadémiai Kiadó, Budapest. 113 oldal.
- István L. és Szócs L. 2008: Taplómegmunkálás Korondon. Hargita Megyei Kulturális Központ. 127 oldal.
- Radányi A. 1912: A székelyföldi taplóipar. A „taplászat” monográfiája. Erdészeti Lapok 51(17): 700–710.

- Tuba K. és Kelemen G. 2024: 8.6. Kultúrtörténeti vonatkozások. In: Bartha D., Csóka Gy. és Mátyás Cs. (szerk.): A bükk és bükkösök Magyarországon. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron. 458–476 pp.
- Tuba K. és Kelemen G. 2024: A bükk népi felhasználása és gasztronómiai vonatkozásai. Erdészeti Lapok 159(12): 548–551.
- Zsigmond Gy. 2024: A korondi toplászat – egy hungarikum képeskönyve. Tortoma Könyvkiadó, Barót. 88 oldal
- A YouTube csatornán „Egy ütet tapló” címmel egy rövid filmet is találunk Máté Károllyal.

Néhány elkészült termék